

ԱՐՈՒՆԵՍՏԵԼԵՐԵՆ

ԳԵՂԱՐՈՒՆԵՍՏԵԼԵՐ

ՅՐԱՆԳՆՈՒԹԻՐԻՆ ՆԿԱՐԱՆ ՆՈՒՐԱՐԻՆ ՄԷՋ

նմոխիթարելի եմ յօրէ անտի, երբ մեկնեցայ Խաչիկայէն: Յաւեո տնէսէ հոն դառնալ, եւ բնաւ առանց յուղման պիտի չկրօնամ յիշել այն ինչ որ տեսայ, այն ինչ հետ որ ապրեցայ:

Երեքուկէս ամ արուեստի մէջ կատարելագործուելու համար յիտալիա՝ Նպիտաններէն յետնա տնենելու արժանի ամէն բան տեսայ՝ յար զմայրուով մ'արարչիւ, ծնրագրելով, հաւաքելով արուեստին հնգն եւ նորոյն ամէն սուրբ մասանց առջեւ. եւ այդ յափրութեան վիճակին մէջ անանկալէ անանկալի ընդհարելով՝ բոլոր գիտցած գեղեցիկ բառերս շուայլաբար փառնելէ ետքն՝ օր մ'ալ — տխուր օր — ստիպուած հրաժեշտ առի յաւիտեանակն Հռովմէն, չգիտնալով թէ ո՛ր կ'երթայի անանկ արշաւատոր: Սրտակտուր անցայ գեղապանծ եւ յանդատին ի դարուց ծաղկեալ ֆիորենցայէն, ծովահմայ յաւերժահարս Վենեցիայէն. անցայ աւքս փակ եւ սիրտս յետս ձգած, անցայ Թիրոլներու բնապարիսպէն եւ կարի սգաւոր եւ փաստակարեկ ճամբօրդութենէ մ'ետքն՝ ուր ուրեմն հասայ Վիեննա. ամառէն յանկարծ ի ձմեռ ելած, լոյս աշխարհէն ի մութ աշխարհ ընկած կարծեցի ինք զինքս: Երազուց երանութեանց բնագաւառէն դրականութեան, երկաթի, շոգւոյն, մուխին, մրուրին միջին աշխարհէ փարուածի պէս՝ այս քանի՜ ամիսներ այդ մա-

ռախլապատին մէջէն հանապաղ կը տեսնեմ հոն, հոն, միշտ լըսերու թըրբերու մէջ, այնքոյ ու ծովերու կապոյտ անմահութեանց մէջ, շողապայծառ ծաղկալի բուրումն անշոյշ, հոն՝ ա՛հ Խաչիկան, հոն՝ երկոտասան ժամաւ հեռի, հոն՝ իւր շէն ու շող, զուարթախիղճ զաւկներով, իւր հրաշափառ պղերով, գերահրաշ ցայգերով, իւր վեհակառուց տաճարներով, հոյաշէն զամբաններով, իւր ահեղ հրաբուխներով, ծայրածաւալ մարգերով, անվերջ պղբաստանօք. հոն՝ Խաչիկան հնոյն ու նորոյն անգերազանցելի, ծննլավայր վեհ եւ մեծ արանց. Խաչիկան. է՛հ. «ի՛վ որ զնէ չէ տեսեր, գեղն ի՛նչ է չէ գիտցեր, ո՛վ որ զնէ չէ տեսեր, տէրն ի՛նչ է չէ գիտցեր»:

Այժմ, ազնիւ ընթերցողդ «Հանդիսի», ո՛վ ի ձեռք ասանկ իմոյս պէս արգահատելի դրութեան մէջ է, եւ ո՛վ որ ինձ պէս գեղեցիկն հետ ապրելու անհրաժեշտ պէտք ունի, թո՛ղ գայ ինձ հետ եւ մի շրջապարտութեան կամ եթէ կամիք օգափոխութեան ելլեք քիչ մը նկարագ աշխարհը. ես երկայն ամբ հոն բնակել եմ եւ կը յուսամ որ եւ ձեզ հաճոյ պիտի թուի այն:

Սակայն հարկ կը համարիմ նախ քանի մը համառօտ ծանօթութիւններ տալ նկարագութիւն ըսուած արուեստին ծագման, պատմութեան եւ ապա իւր այլ հանգամանաց մասին: Անկէ ետք ճամբայ կ'ելեմ՝ այցելելու համար բոլոր այն սրբավայրերը՝ ուր ցայսօր ամբողջութեամբ նկարագութեան սուրբ մաստոյնքն:

* * *

Վեղարուեստ անուամբ կոչուած արուեստից մէջ նկարչութիւնն ամենէն նորին է ըստ կարգին հնութեան, բայց միւս կողմանէ ամենէն անծայրածիրը:

Ինչպէս որ նուազն յառաջ քան ազատ արուեստ մը լինելը բանաստեղծութեան ստորագիր ծառայ մըն էր, նոյնպէս եւ նկարչութիւնն նախապէս քանդակագործութեան հետընթաց եւ անոր լրացուցիչ մէկ մասը կազմող երկրորդական արուեստ մըն է եղել: —

Գեղարուեստից հնագոյնը ճարտարապետութիւնն է. եւ սա շատ բնական է, քանի որ մարդ նախ իրեն պատուպարան մը շինելու հարկին մէջ գտնուած է, եւ միանգամ յայդմ հանգստանալէ ետքը՝ եկած մարդ կարգաւ միտքն եւ պիտոյնն այդ նախատուներ գեղարարելու. բան մը՝ որ երթալով այնչափ զարգացել է,

մինչեւ անհրաժեշտութիւն եւ դարձել մեծին եւ հզօրագունին բնակարանը սովորականէն տարբեր եւ գեղեցիկ շինել, եւ այլն: —

Մարդիկ իրենց այս պիտոյքներուն գոհացում տալէ բաւական ժամանակ յետոյ՝ մտածեցին հոգեկան գերագոյն պիտոյքին ծառայող եւ նպատակայամար չէնքին շինութեան մասին: Այն ատեն աճա Ցաճարն, արդարեան՝ այն սրբավայրն, ուր միայն վարի հոգիներ վերնոյն հետ կրնան ուղղակի հաղորդել: —

Քանդակագործութիւնն՝ նախատեն ետքը հնարուած շինութեանց սովորականէն տարբերելու պիտոյքէն յառաջ եկած է: Այն օրէն մարդիկ սկսած են ճոխ սրբատաշել, գեղաձեւել կոպիտ քարն եւ անոր շնորհալի ձեւ մը տալէ վերջը՝ գեղեցիկամար վերջով զետեղել շինութեանց մամուլութեան մէջ: Նարոյն եւ ըսել՝ թէ յօրէ անտի եղած է միացումս գեղեցիկն ընդ օգտակարին: —

Գալով արձանագործութեան՝ հնագէտ պատմաբանք կ'ըսեն՝ թէ մարդիկ պալատներ եւ դամբաններ շինելէ ետքն, երբ յարաժամ անոնց գերազանցութեան դրոշմ մը տալու ետեւէ էին, սկսան ընդօրինակել ինչ որ կար գեղեցիկ՝ զիրենք շրջապատող բնութեան մէջ, եւ օր մ'ալ երբ ամեն բան օրինակած էին՝ մարդիկ զիջեանա իսկ օրինակելու ելան, յայդմ օրէ եւ արձանագործութիւնն: —

Հուսկ ուրիմ՝ շատ ուշ մարդիկ գոյնելու գեղէն հրապուրուած մտածել են՝ որ այն քանդակներն, որոնց նախադադարին զիրենք շրջապատող բնութենէն էին առած, կրնային բնականին պէս գունաւոր ըլլալ: Ըսին եւ ըրին: Ըստի եւ ծագումն նկարչութեան:

Այս նոր արուեստս ի սկզբան ասանկ գերի եւ սահմանափակ շրջանի մէջ էր. սակայն երկայն շտեւեց, եւ նկարչութիւնն մարդկային իմացականութեան առջեւ մի անվերջութեան ասպարէզ բացաւ:

Յաւիտեանականն յաւիտեանական լուսով — պատճառ եւ սկիզբն — մարդիկ յաղոցեան մոգութիւններ ընելու: Հոգեւոյն կ'ըն ըղձերը, մարմնոյն կ'ըն շնորհները, լուսին կ'ըն հանգիստութիւնքն, շողին կ'ըն թոյրերը, ծովուն ու ցամաքին կ'ըն հմայքն, վերջապէս ինչ որ կայ ըմբռնելի, եւ որ առաւել է՝ մարդիկ իրենց շնորհաւոր գերազանց իմացականութեան եւ անպարագրելի երեւակայութեան շնորհիւ ան-

ցան շողափրիկ եւ տեսանիկ բնութեան սահմաններէն, եւ էից աշխարհէն յանէիցն սաւառնելով մինչեւ յԱստուած բարձրացան:

(Հարսնախել)

Ա. Փէթլման

ՕՊԵՐԵԹԻԿ (aéropiane)

Վարիկ օդապարկին խնդիրն իւր լուծումը եթէ ոչ ամերիկացւոյ մը ձեռքը, բայց գոնէ ամերիկեան երկրին վրայ պիտի գտնէ. որովհետեւ առանց ուրանալու պէտք ենք խոստովանել եւ ընդունիլ՝ թէ Եանքիները գոնէ չեն դարդիր դրամագլուխներ տալ թռչելու գործեաց բազմաթիւ հնարաց, թէ եւ ասոնց գիւտերը ցայժմ կամ անտակ եւ կամ խարեւութիւն կ'երեւան: Բնականաբար «Պերլինկոնի օդապարկի ընկերութիւնն», որ անցեալ ամիսները խոսանցում թեան աւարակոյ էր եղած, այժմ — ինչպէս կը գուշակուէր — ի գերեւ ելած է, առանց նոյն իսկ ստորագրեալ 10 միլիոն տոլարէն սենթ մ'անգամ հաւաքել կարենալու: Այս ընկերութեան ամբարտաւան խոստումը՝ թէ արուեստահանդիս տարին՝ 1893ին՝ Նիւ-Եորքի եւ Չիքափոյի մէջ կանոնաւոր օդաւանց երթելու թիւն մը պիտի հաստատուէր, արդէն յիմարական խօսք մը կ'երեւար. եւ արգեամբք իսկ այնպէս եղած պիտի ըլլայ: Ցայսօր տակաւին աշխարհ չի գիտեր՝ թէ ինչ պարագաներ ընկերութիւնն պիտի յանդուգն խոստան մը դրգած են, եւ թէ ինչ տեսակ է այս նորահնար գիւտը, — ըստ հետեւորդի զարմանալի չէ՝ որ բաժանորդք կասկածելով՝ իրենց դրամական նպաստը զլացան: Այսպիսի եւ ասոր նման վախճան պիտի ունենայ անշուշտ «Բէնիլինկոնի օդապարկի ընկերութիւնն» ի Չիքափոյ, որուն համար 20 միլիոն դրամագլուխ ստորագրուած է: Հնարին այժմ գումարի վճարումը կը խնդրէ, առանց որոյ չի կրնար փորձ ընել, մինչդեռ ստորագրողք ամենայն իրաւամբ յառաջ քան գումարի վճարումն օգային հրաշայիւրը անենել ու քննել կը բաղձան: Ուստի եւ անշուշտ հնարին իւր գաղտնիքն, իսկ բաժանորդք իրենց ստակը պիտի պահեն: Քամպբել (Campbell) հռչակաւոր օդապարկին, որով 1888ին փորձեր եղած են, երկայն ժամանակէ ի վեր անլիաւատակ՝ մոռացութեան անդունդը գահավիժած է. յուսապարար հնարին ալ այս միջոցին արկածի մը զոհ եղած է: Բենար (Rénard) գաղղիական — ամերիկեան օդանաւորդը, որ Մաթուսաղայի ժամանակներէն